

MASHINAVIY TARJIMA TIZIMLARINING TIL KOMPETENSIYASIGA TA'SIRI

Iskandarova Iroda Ilhom qizi

O'zDJTU universiteti Sharq filologiyasi fakulteti 3-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar: Jumayeva Umida Abdurahim qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada mashinaviy tarjima tizimlarining til kompetensiyasiga ta'siri lingvistik va adabiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Tarjima jarayonida milliy kolorit, nutq uslubi, semantik qatlamlar va diskurs xususiyatlarining o'zgarishi muammolari ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda badiiy asarlar misolida mashinaviy tarjimaning imkoniyatlari va cheklovlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: mashinaviy tarjima, til kompetensiyasi, lingvistika, tarjima nazariyasi, diskurs, sun'iy intellekt.

Abstract. This article analyzes the impact of machine translation systems on language competence based on linguistic and literary sources. It examines the issues of changes in national color, speech style, semantic layers, and discourse features in the translation process. The study highlights the possibilities and limitations of machine translation using examples from literary works.

Keywords: machine translation, language competence, linguistics, translation theory, discourse, artificial intelligence.

Аннотация. В данной статье анализируется влияние систем машинного перевода на языковую компетенцию на основе лингвистических и литературных источников. Рассматриваются проблемы изменения национального колорита, стиля речи, семантических слоев и дискурсивных особенностей в процессе перевода. В исследовании освещаются возможности и ограничения машинного перевода на примере художественных произведений.

Ключевые слова: машинный перевод, языковая компетенция, лингвистика, теория перевода, дискурс, искусственный интеллект.

Kirish. Zamonaviy axborot texnologiyalari rivoji natijasida mashinaviy tarjima tizimlari til o'rganish va tarjima amaliyotida keng qo'llanilmoqda. Bu tizimlar matnlarni tez va qulay tarzda tarjima qilish imkonini bersa-da, ularning til kompetensiyasiga ta'siri masalasi dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Til kompetensiyasi — bu insonning til birliklarini to'g'ri va samarali qo'llay olish qobiliyatidir. Mashinaviy tarjima tizimlari ushbu kompetensiyani rivojlantirishga yordam berishi mumkin, biroq ayrim hollarda tilning nozik jihatlarini soddalashtirib yuboradi.

Asosiy qism. Milliy kolorit va tarjima muammolari. Badiiy asarlarda til milliy ruhni ifodalovchi muhim vosita hisoblanadi. Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asarida o'zbek xalqining madaniyati, urf-odatlar va mentaliteti til orqali chuqur ifodalangan. Ushbu asarni mashinaviy tarjima qilish jarayonida milliy koloritning to'liq aks ettirilmasligi muammosi yuzaga keladi. Mashinaviy tarjima tizimlari ko'pincha so'zma-so'z tarjimaga tayanadi, natijada konnotativ ma'no va madaniy kontekst yo'qoladi. Bu esa o'quvchining matnni to'liq anglashiga to'sqinlik qiladi.

Dialog va nutq uslubi muammolari. "Mehrobdan chayon" asarida dialoglar muhim o'rin tutadi. Qahramonlar nutqi orqali ularning xarakteri, ijtimoiy mavqei va ruhiy holati ochib beriladi. Mashinaviy tarjima tizimlari dialoglarni tarjima qilishda ko'pincha nutq uslubini to'liq saqlab qololmaydi. Masalan, kinoya, hazil yoki emosional ifodalar

noto'g'ri talqin qilinishi mumkin. Bu esa til kompetensiyasining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, chunki o'quvchi tilning real kommunikativ xususiyatlarini to'liq angalay olmaydi.

Til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlik. George Orwellning "1984" asarida "Newspeak" tushunchasi orqali til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlik ochib beriladi. Ushbu konsepsiya tilning soddalashtirilishi inson tafakkuriga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi. Mashinaviy tarjima tizimlari ham ayrim hollarda tilni soddalashtirishga moyil bo'ladi. Natijada murakkab sintaktik tuzilmalar oddiy shaklga keltiriladi, bu esa matnning chuqur ma'nosini yo'qotishga olib keladi. Bu holat til kompetensiyasining rivojlanishini cheklashi mumkin.

Murakkab matnlar va tarjima qiyinchiliklari. Umberto Econing "The Name of the Rose" asari murakkab semantik va intertekstual qatlamlarga ega. Ushbu asarni mashinaviy tarjima qilish jarayonida ko'plab qiyinchiliklar yuzaga keladi. Mashinaviy tarjima tizimlari ko'pincha kontekstni to'liq angalay olmaydi, natijada noto'g'ri tarjimalar yuzaga keladi. Bu esa o'quvchining matnni tushunish darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ramziylik va stilistik xususiyatlar. Paulo Coelhoing "Alkimyogar" asari ramziy ma'nolarga boy bo'lib, ko'plab tillarga tarjima qilingan. Ushbu asarda ma'no ko'pincha bevosita emas, balki ramziy tarzda ifodalanadi. Mashinaviy tarjima tizimlari ramziy ma'nolarni to'liq angalay olmasligi sababli matnning stilistik xususiyatlari yo'qolib ketishi mumkin. Bu esa o'quvchining tilni chuqur o'zlashtirishiga to'sqinlik qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, mashinaviy tarjima tizimlari til o'rganish jarayonida muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ular tezkorlik va qulaylikni ta'minlasada, tilning murakkab lingvistik va stilistik jihatlarini to'liq aks ettira olmaydi. Badiiy asarlar misolida ko'rish mumkinki, milliy kolorit, nutq uslubi, ramziylik va diskurs xususiyatlari mashinaviy tarjimada ko'pincha yo'qoladi yoki noto'g'ri talqin qilinadi. Shu sababli mashinaviy tarjima tizimlaridan foydalanishda inson omili muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakda sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ushbu muammolarni bartaraf etishga yordam berishi mumkin, biroq til kompetensiyasini to'liq shakllantirishda insoniy tahlil va tafakkur hal qiluvchi rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdulla Qodiriy. O'tkan kunlar.
2. Abdulla Qodiriy. Mehrobdan chayon.
3. George Orwell. 1984.
4. Umberto Eco. The Name of the Rose.
5. Paulo Coelho. Alkimyogar.